

Քաղցրաշենի ինքնահոս ոռոգման ծրագիրը և «կանաչ» իրավունքների խախտումները

ԷկոԼուր

2014թ-ին ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեն Համաշխարհային բանկի վարկային միջոցներով նախաձեռնեց Քաղցրաշենի ինքնահոս ոռոգման համակարգի կառուցման ծրագրի իրականացումը: Այս ծրագիրը հանդիպեց ՀՀ Կոտայքի մարզի Գառնի համայնքի բնակիչների և բնապահպանների դիմադրությանը: Ծրագրով նախատեսվում է «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցը սահմանագծող Ազատ գետի ջուր տանել Արարատի մարզի 13 համայնքների 387 հա նոր հողատարածքների ոռոգման համար և էլեկտրաէներգիայի ծախսի խնայման համար: Գետում պետք է ապահովվի 850լ/վ բնապահպանական թողք:

Ագատի կիրճ

Ագատ գետ

Քաղցրաշենի ինքնահոս ոռոգման համակարգի փոփոխված ծրագրի ռիսկերը.

- Հացավանի պոմպակայանի կետից մինչև Ագատի ջրամբար՝ մոտ 6 կմ հատվածում, Ագատ գետի հունը կչորանա ջուր չլինելու պատճառով և Գառնիի կիրճն այդ տարածքում կանապատանա:
- Ագատի ջրամբարը, որը ոռոգում է 7100 հա հողատարածք, պակաս լցվածություն կունենա
- Կառաջանա սոցիալական լարվածություն և կմեծանա աղքատության մակարդակը
- Ագատի ջրամբարի չլցվածությունը պատճառ կլինի Սևանա լճից հավելյալ ջրառ իրականացնելու համար
- Կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցության մեղմացմանն ուղղված միջոցառումները չեն կարող իրականացվել
- Կփոխվի Գառնի կիրճի լանդշաֆտը, որը գրավում է զբոսաշրջիկներին
- Կառաջանա բացասական ազդեցություն Խոսրովի անտառ պետական արգելոցի վրա հատկապես արգելոցի սահմանային գոտում, որտեղ Ագատ գետը արգելոցի բնական սահմանն է

- Ազատի կիրճը կղաղարի լինել զբոսաշրջային գոտի:

Հացավանի պոմպակայանի ջրառի կետ

Քաղցրաշենի ջրառի կետ

Քաղցրաշենի ծրագրի պոմպակայանի տարածք

Ազատի ջրամբար

Քաղցրաշենի ինքնահոս ոռոգման համակարգի փոփոխված ծրագիրը խախտում է հետյալ «կանաչ» իրավունքները.

- **ԱՌՈՂՋ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐՈՒՄ ԱՂԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱԽՏՈՒՄ**- մարդիկ կգրկվեն ջրից, ապրուստի միջոցից, օդի ջերմաստիճանն կբարձրանա:

- **ՄԵՓԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱՒՏՈՒՄ**- գյուղատնտեսական գործունեության և զբոսաշրջության զարգացման խոչընդոտներ
- **ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՅԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱՒՏՈՒՄ**- Քաղցրաշենի ինքնահոս ոռոգման համակարգի ծրագրի փորձաքննական դրական եզրակացությունը տրվել է՝ առանց Գառնիի բնակիչների կարծիքը հաշվի առնելու: Իսկ փոփոխված ծրագիրն ընդհանրապես փորձաքննություն չի անցել, հանրային քննարկումներ չեն կազմակերպվել:
- **ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱՒՏՈՒՄ**- Քաղցրաշենի փոփոխված ծրագիրն իրականացվում է առանց հանրային քննարկումների անցկացման, չնայած որ ծրագրի փոփոխությունը պահանջում էր նոր փորձաքննություն և հանրային քննարկման մասին ծանուցում և անցկացում:
- **ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՇԱՐՆԵՐԻ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿԱՑՈՒՆ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ՝ ՋՐԻ, ՀՈՂԻ, ԸՆԴԵՐՔԻ, ԱՆՏԱՌՆԵՐԻ, ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԵՎ ԿԵՆԴՐԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ, ԷԿՈԶԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԵՎ ԼԱՆԴՇԱՖՏՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱՒՏՈՒՄ**-մարդիկ զրկվում են ջրից: ՀՀ Անկախության հռչակագիր, հոդված 7. Հայաստանի Հանրապետության ազգային հարստությունը՝ հողը, ընդերքը, օդային տարածությունը, ջրային և այլ բնական պաշարները, տնտեսական, մտավոր, մշակութային կարողությունները, նրա ժողովրդի սեփականությունն է:
- **ՎԼԱՍԻ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱՒՏՈՒՄ**- Ազատի ջրամբարի չլցվելու դեպքում 7100 հա հողատարածք մնալու է անջրդի: Որևէ փոխհատուցում այդ հողատարածքների սեփականատերերի համար նախատեսված չէ:
- **ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱՒՏՈՒՄ**- Գառնիի ակտիվիստների վրա իրականացվել է ճնշում, հնչել են սպառնալիքներ

Բնակիչների իրավունքների պաշտպանության համար իրականացվել են հետևյալ գործողությունները՝

- 2014 թ-ից հասարակական սեկտորի կողմից «կանաչ» իրավունքների վերաբերյալ բնակչության շրջանում պարբերաբար իրագեկվածության բարձրացում
- Իրավաբանական խորհրդատվություն
- Ստորագրահավաք բազմաթիվ նամակ-դիմումների համար՝ ուղղված ՀՀ Նախագահին, վարչապետին, ՀՀ բնապահպանության նախարարությանը, Ջրային տնտեսության պետական կոմիտեին, Համաշխարհային բանկին
- Անցկացվել են հանդիպումներ և քննարկումներ ՀՀ վարչապետ Հովիկ Աբրահամյանի, Համաշխարհային բանկի ներկայացուցիչների, փորձագետների, Կոտայքի մարզպետի, ՀՀ բնապահպանության նախարարի, ծրագրի պատասխանատուների և Գառնիի բնակիչների և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների միջև Քաղցրաշենի ծրագրի վերաբերյալ:
- Բազմաթիվ բողոքի ակցիաներ 2015-2016 թվականներին
- Խնդրի հանրայնացում, լրատվամիջոցների ներգրավում, մամլո հաղորդագրությունների պատրաստում և տարածում

Բողոքի ակցիաներ

Արդյունքներ

- Քաղցրաշենի ինքնահոս ոռոգման ծրագրի ջրառի կետը փոխվեց՝ հեռացվելով «Քարերի սիմֆոնիա» բնության հուշարձանի և հանգստյան գոտու տարածքից
- Ծրագիրը 2017թ-ին շրջանցեց Գառնիի հողատերերի մի մասի տարածքները
- Եվրասիական բանկի ֆինանսավորմամբ Գառնի համայնքում ամբողջությամբ պետք է վերանորոգվի ոռոգման ներտնտեսային ցանցը և գյուղը սնող մայր ջրանցքի 6 կմ հատվածը
- Պայքարը ներկայումս պասիվացել է: Ազատ գետի հունի չորացման, Ազատի ջրամբարի չլցվելու և 7100 հա հողատարածքների անջրդի մնալու և կլիմայական պայմանների վատթարացման, ջրառի կետից մինչև Ազատի ջրամբար ընկած շուրջ 6 կմ տարածքում անապատացման գործընթացների ակտիվացման, կենսաբազմազանության ոչնչացման ռիսկերը չեն վերացել:

Ծրագրի պատասխանատուներն են՝

ՀՀ կառավարությունը

ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեն

Համաշխարհային բանկը

ՀՀ բնապահպանության նախարարությունը

ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարությունը

Տեղական ինքնակառավարման մարմինը

ՔԱՂՅՐԱՇԵՆԻ ԻՆՔՆԱՀՈՍ ՈՌՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԾՐԱԳՐԻ «ԿԱՆԱՉ» ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԽԱՒՏՈՒՄՆԵՐԻ ՌԵԵՍՏՐ-ԳՈՐԾԻՔ

Մարդու հիմնարար «կանաչ» իրավունքները						
	Համայնք Գործունեություն	Իրավունքի խախտումները	Հղումներ օրենսդրությանը	Պատասխանատու մարմին	Կանաչ իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված գործողություններ	Արդյունքներ
1.	2014թ-ին ՀՀ ջրային տնտեսության պետական կոմիտեն Համաշխարհային բանկի վարկային միջոցներով նախաձեռնեց Քաղցրաշենի ինքնահոս ոռոգման համակարգի կառուցման ծրագրի իրականացումը: Այս ծրագիրը հանդիպեց ՀՀ Կոտայքի մարզի Գառնի	Առողջության և առողջ շրջակա միջավայրում ապրելու իրավունքը ԽԱՒՏՎՈՒՄ Է:	<u>ՀՀ Սահմանադրություն</u> Հոդված 12. 1.Պետությունը խթանում է շրջակա միջավայրի պահպանությունը, բարելավումը և վերականգնումը, բնական պաշարների ողջամիտ օգտագործումը՝ դեկավարվելով կայուն զարգացման սկզբունքով և հաշվի առնելով պատասխանատվությունն ապագա սերունդների առջև: 2. Յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է հոգ տանել շրջակա միջավայրի պահպանության մասին: <u>«Բնակչության սանիտարահամաճարակա</u>	➤ <u>ՀՀ կառավարություն</u> ➤ <u>ՀՀ էներգետիկ ենթակառուցվածքների և բնական պաշարների նախարարության ջրային տնտեսության պետական կոմիտե</u> ➤ <u>Բնապահպանության նախարարություն</u> ➤ <u>Համաշխարհային և բանկ</u> ➤ <u>Գյուղատնտեսու</u>	➤ 2014 թ-ից հասարակական սեկտորի կողմից «կանաչ» իրավունքների վերաբերյալ բնակչության շրջանում պարբերաբար իրագեկվածությամբ անցված հարցումներին ➤ Իրավաբանական խորհրդատվություն ➤ Ստորագրահավաք բազմաթիվ նամակ-դիմումների համար՝	- Քաղցրաշենի ինքնահոս ոռոգման ծրագրի ջրառիկե տը փոխվեց՝ հեռացվելով «Քարերի սիմֆոնիա» բնության հուշարձանի և հանգստյան գոտու տարածքից: - Ծրագիրը 2017թ-ին շրջանցեց Գառնիի հողատերերի մի մասի տարածքները: - Եվրասիական բանկի ֆինանսավորմամբ Գառնի համայնքում ամբողջությամբ

համայնքի բնակիչների և բնապահպանների դիմադրությանը: Ծրագրով նախատեսվում է «Խոսքովի անտառ» պետական արգելոցը սահմանագծող Ազատ գետի ջուր տանել Արարատի մարզի 13 համայնքների 387 հա նոր հողատարածքների ոռոգման համար և էլեկտրաէներգիայի ծախսի խնայման համար: Գետում պետք է ապահովվի 850լ/վ բնապահպանական թողք: Քաղցրաշենի ինքնահոս ոռոգման համակարգի փութխված ծրագրի ռիսկերը.		<u>յին անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենք</u> Հոդված 10. Քաղաքացիներն ունեն՝ 1) բարենպաստ շրջակա միջավայրի և սանիտարահամաճարակա յին անվտանգության ապահովման իրավունք: <u>Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենք</u> Հոդված 5. 1. Գնահատումը և փորձաքննությունը ելնում են՝ 1) առողջության, բնականոն ապրելու և ստեղծագործելու համար բարենպաստ շրջակա միջավայր ունենալու մարդու իրավունքից.... 4) շրջակա միջավայրին և մարդու առողջությանը հասցվող վնասի հատուցելիության ճանաչումից:	<u>թյան նախարարություն</u> ➤ <u>Տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարություն</u> ➤ <u>Տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարություն</u> ➤ <u>Տեղական ինքնակառավարման մարմին</u>	ուղղված ՀՀ Նախագահին, վարչապետին, ՀՀ բնապահպանության նախարարությանը, Ջրային տնտեսության պետական կոմիտեին, Համաշխարհային բանկին ➤ Անցկացվել են հանդիպումներ և քննարկումներ ՀՀ վարչապետ Հովիկ Աբրահամյանի, Համաշխարհային բանկի ներկայացուցիչների, Կոտայքի մարզպետի, ՀՀ բնապահպանության նախարարի, ծրագրի պատասխանատուների և Գառնիի բնակիչների և քաղաքացիակա ն	է պետք վերանորոգվի ոռոգման ներտնտեսային ցանցը և գյուղը սնող մայր ջրանցքի 6 կմ հատվածը: - Պայքարը ներկայումս պասիվացել է: Ազատ գետի հունի չորացման, Ազատի ջրամբարի չլցվելու և 7100 հա հողատարածքների անջրդի մնալու և կլիմայական պայմանների վատթարացման, ջրառի կետից մինչև Ազատի ջրամբար ընկած շուրջ 6 կմ տարածքում անապատացման գործընթացների ակտիվացման, կենսաբազմազանության ոչնչացման ռիսկերը չեն վերացել:
--	--	---	---	--	--

• Հացավանի պոմպակայանի կետից մինչև Ազատի ջրամբար՝ մոտ 6 կմ հատվածում, Ազատ գետի հունը կչորանա ջուր չլինելու պատճառով և Գառնիի կիրճն այդ տարածքում կանապատանա: • Ազատի ջրամբարը, որը ոռոգում է 7100 հա հողատարածք, պակաս լցվածություն կունենա • Կառաջանա սոցիալական լարվածություն և կմեծանա աղքատության մակարդակը • Ազատի ջրամբարի չլցվածությունը պատճառ կլինի Սևանա լճից հավելյալ ջրառ իրականացնելու համար • Կլիմայի				հասարակությա ն ներկայացուցիչների միջև Քաղցրաշենի ծրագրի վերաբերյալ: ➤ Բազմաթիվ բողոքի ակցիաներ 2015-2016 թվականներին ➤ Խնդրի հանրայնացում, լրատվամիջոցների ներգրավում, մամլո հաղորդագրությունների պատրաստում և տարածում	
---	--	--	--	--	--

փոփոխության բացասական ազդեցության մեղմացմանն ուղղված միջոցառումները չեն կարող իրականացվել • Կփոխվի Գառնի կիրճի լանդշաֆտը, որը գրավում է գրոսաշրջիկների ն • Կառաջանա բացասական ազդեցություն Խոսրովի անտառ պետական արգելոցի վրա հատկապես արգելոցի սահմանային գոտում, որտեղ Ազատ գետը արգելոցի բնական սահմանն է • Ազատի կիրճը կղադարի լինել գրոսաշրջային գոտի:					
--	--	--	--	--	--

➤ Ջրերի
պահպանության
պահանջներ
ԽԱԽՏՎՈՒՄ Է

ՀՀ Ջրային օրենսգիրք
Հոդված 67.

Ջրերի ստանդարտները
խախտելու դեպքում
ջրօգտագործումը
համարվում է
անօրինական և դրա
նկատմամբ կիրառվում է
օրենսդրությամբ
նախատեսված
պատասխանատվություն:
Եթե ջրօգտագործման
թույլտվությամբ
սահմանված են դրույթներ,
որոնք թույլատրում են
ջրերի ստանդարտներից
շեղումներ և կարող են
հանգեցնել գումարային
ազդեցության, ապա այդ
թույլտվությունները
համարվում են չեղյալ՝
օրենսդրությամբ
սահմանված կարգով:

Հոդված 98.

Ջրերի քանակի և որակի
բարելավման, ինչպես նաև
հողի, օդի,
կենսաբազմազանության և
ջրերի միջև
փոխհարաբերությունները
պահպանելու նպատակով
փոխկապակցված
էկոլոգիական
համակարգերը և
լանդշաֆտները ենթակա
են պահպանման:

Ջրային ռեսուրսներին հարակից հողերի սեփականատերը կամ օգտագործողը պարտավոր է անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել կանխելու ջրային ռեսուրսի հետ կապված էկոլոգիական համակարգին սպառնացող վտանգը:

Հոդված 99.

Հայաստանի Հանրապետությունում ջրային ռեսուրսները ենթակա են պահպանության:

Ջրային ռեսուրսի պահպանության հիմնական պահանջներն են՝

1) ջրային ռեսուրսի օգտագործումը թույլատրվում է միայն դրա պահպանության և վերարտադրության պայմաններում.

2) ջրային ռեսուրսն էկոհամակարգերի և բնական լանդշաֆտների բաղկացուցիչ մասն է, և դրա պահպանությունը պայմանավորված է տվյալ էկոհամակարգի հավասարակշռությամբ.

3) ջրային ռեսուրսը ենթակա է պահպանության

ինչպես օգտագործման, այնպես էլ չօգտագործման դեպքերում.

4) ջրային ռեսուրսի չօգտագործման դեպքում դրա պահպանությունը պետք է ապահովի տվյալ էկոհամակարգի հավասարակշռությունը և բարեկեցությունը ջրերի մասով՝ ամբողջությամբ.

5) ջրային ռեսուրսի օգտագործման դեպքում դրա պահպանությունը պետք է ապահովի տվյալ էկոհամակարգի հավասարակշռությունը.

6) ջրային ռեսուրսը ենթակա է պահպանության աղտոտումից, աղբոտումից, վարակումից և հյուծումից.

8) ջրային ռեսուրսի ակվատորիայի կամ ջրապահպան գոտու տարածքում արգելվում է կատարել որևէ տեսակի աշխատանք, բացառությամբ օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

9) ստորերկրյա ջրերի պահպանման գոտիներում սահմանափակվում կամ արգելվում են գործունեության որոշակի

տեսակներ (ներառյալ՝ հողերի ոռոգումը կեղտաջրերով)՝ լուծիչներ կամ քիմիկատներ արտադրող, օգտագործող կամ պահող արդյունաբերական կամ առևտրային կազմակերպությունների գործունեությունը, տնտեսական գործունեության ընթացքում առաջացող հումքի, նյութերի, կիսաֆաբրիկատների, այլ արտադրանքների և մթերքների մնացորդների աղբանոցների տեղադրումը.

11) արգելվում է ռադիոակտիվ և թունավոր թափոնների արտանետումը, արտահոսքը և թաղումը ջրային ռեսուրսում, ինչպես նաև պայթեցման աշխատանքների իրականացումը միջուկային և այլ տիպի տեխնոլոգիաներով, որոնք ընթանում են ռադիոակտիվ և թունավոր նյութերի արտանետմամբ:

Սույն հոդվածի պահանջների խախտման դեպքում

			սահմանափակվում, դադարեցվում կամ արգելվում է ջրային ռեսուրսի օգտագործումը՝ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:			
	➤	➤ Հողի պահպանության պահանջներ ԽԱԽՏՎՈՒՄ Է	<u>ՀՀ Հողային օրենսգիրք</u> Հոդված 8. Հողամասի թույլատրված օգտագործումը հողամասի օգտագործումն է դրա նպատակային և գործառնական նշանակությամբ,			

		ներառյալ՝ սահմանված իրավունքները և սահմանափակումները: 2. Հողամասի թույլատրված օգտագործումը կարող է պարունակել պահանջներ, որոնք ուղղված են՝ 1) հողամասի օգտագործման միջոցների և դրանց այն մասի արգելմանը, որոնք հանգեցնում են հողի որակի ու բերրիության անկմանը կամ շրջակա բնական միջավայրի վատթարացմանը. 4) մարդու առողջության վրա վնասակար ազդեցություն թողնող կամ դրա վտանգի մեծացման հետ կապված հողօգտագործման ձևերին. 5) շրջակա բնական միջավայրի վրա ազդեցության թույլատրելի նորմերին. 6) կանաչ տնկարկների պահպանմանը. 7) հողերի անապատացման, հողատարման, աղտոտման, ճահճացման, աղակալման և այլ երևույթների կանխարգելման միջոցառումների			
--	--	---	--	--	--

		իրականացմանը. 8) հողերի պահպանության և խախտված հողերի վերականգնման միջոցառումների իրականացմանը. 9) հողերի վրա բնապահպանական համակարգերի, սանիտարահիգիենիկ պայմանների ամբողջականության, կենսաբազմազանության պահպանման միջոցառումների ապահովմանը. 10) օրենքներով և պետական կառավարման ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների նորմատիվ իրավական ակտերով սահմանված գյուղատնտեսական, քաղաքաշինական, բնապահպանական, պատմական և մշակութային արժեքների ու պատմական միջավայրի պահպանությանն ուղղված միջոցառումներին: 3. Հողամասի թույլատրված օգտագործման մեջ ներառված պահանջները սահմանվում են՝ անկախ			
--	--	--	--	--	--

		տվյալ հողամասի նկատմամբ իրավունքներից և սեփականության ձևից: Հոդված 9. 3. Գյուղատնտեսական հողատեսքերը ենթակա են հատուկ պահպանության: Այդ հողերի փոխադրումը ոչ գյուղատնտեսական նշանակության հողերի թույլատրվում է բացառիկ դեպքերում՝ սույն օրենսգրքի 7-րդ հոդվածով սահմանված կարգով: Հոդված 13. 2. Բնակչության անվտանգության ապահովման ու արտադրական օբյեկտների շահագործման համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծման նպատակով քաղաքաշինական և հողաշինարարական փաստաթղթերով սահմանվում են գոտիներ, որոնցում սահմանվում է հողերի օգտագործման ու հողամասերի սահմանափակումների հատուկ իրավական ռեժիմ (պահպանական, սանիտարական և այլն), այդ թվում՝ սերվիտուտներ: Այդ հողերի վրա			
--	--	--	--	--	--

արգելվում է հատուկ
իրավական ռեժիմին
հակասող ցանկացած
գործունեություն:

Այդ գոտիների
սահմաններում
սեփականատերերի
հողամասերը չեն վերցվում,
բացառությամբ այն
դեպքերի, երբ գոտու
համար սահմանված
ռեժիմով այդ հողամասերը
լիովին հանվում են
տնտեսական
շրջանառությունից, ինչպես
նաև օրենքներով
սահմանված դեպքերում:

6. Օգտակար հանածոների
արդյունահանման համար
հողամասերը
տրամադրվում են ընդերքի
օգտագործման իրավունք
հաստատող
փաստաթղթերին
համապատասխան:

Ընդերքօգտագործողներին
նոր հողամասեր չեն կարող
տրամադրվել, եթե նրանց
գործունեության
արդյունքում նախկինում
խախտված հողերը
վերականգնման
նախագծերին
համապատասխան չեն
վերականգնվել:

Հոդված 102.

			Հողամասի նկատմամբ իրավունքները հարկադիր կարգով դադարում են դատական կարգով, հետևյալ հիմքերով՝ 1) հողամասի օգտագործումը ոչ նպատակային նշանակությամբ կամ օրենքով և այլ իրավական ակտերով չթույլատրված եղանակով. 2) հողերի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող լիազորված մարմնի սահմանած ժամկետներում օրենսդրության թույլ տրված խախտումները չվերացնելը (հողամասը ռադիոակտիվ և քիմիական նյութերով, թափոններով, լցակույտերով աղտոտելը, մանրէապարագիտային և կարանտինային վնասատու օրգանիզմներով վարակելը, մոլախոտերով ծածկելը, ժամանակավորապես զբաղեցված հողերի վերադարձման ժամկետները խախտելը, հողի բերրի շերտը ոչնչացնելը և փչացնելը,			
--	--	--	--	--	--	--

		հատուկ պահպանվող և պատմամշակութային օբյեկտների տարածքների օգտագործման համար սահմանված իրավական ռեժիմի խախտումները, բնակչության առողջությանը վնաս պատճառող եղանակներով հողն օգտագործելը և այլն): Հոդված 103. 1. Սույն օրենսգրքի 102-րդ հոդվածի հիմքերով հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը կարող է դադարել միայն դատարանի վճռի հիման վրա: Հոդված 104. Հողամասի օտարումը հասարակության և պետության կարիքների համար կարող է կատարվել միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերի դեպքերում, օրենքով սահմանված կարգով, նախնական համարժեք փոխհատուցմամբ:			
2.	Բնական պաշարների մատչելիության և կայուն օգտագործման՝ ջրի,	ՀՀ Անկախության հռչակագիր, կետ 7. 7. Հայաստանի Հանրապետության ազգային հարստությունը՝			

		հողի, ընդերքի, բուսական և կենդանական աշխարհի, էկոհամակարգերի և լանդշաֆտների պահպանման իրավունք ԽԱԽՏՎՈՒՄ Է	հողը, ընդերքը, օդային տարածությունը, ջրային և այլ բնական պաշարները, տնտեսական, մտավոր, մշակութային կարողությունները, նրա ժողովրդի սեփականությունն է: Դրանց տիրապետման, օգտագործման և տնօրինման կարգը որոշվում է Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով: Հայաստանի Հանրապետությունը ունի ԽՍՀՄ ազգային հարստություն, այդ թվում՝ ոսկու պաշարների, ալմաստի և վալյուտային ֆոնդերի մասնաբաժնի իրավունք:			
			Առնչվող իրավունքներ			
3.		Տեղեկատվության մատչելիության իրավունք ԽԱԽՏՎԵԼ Է	ՀՀ Սահմանադրություն Հոդված 51. Յուրաքանչյուր ոք ունի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց գործունեության մասին տեղեկություններ ստանալու և փաստաթղթերին ծանոթանալու իրավունք: Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին			

ՀՀ օրենք

**Հոդված 20. Փորձաքննական
եզրակացությունը**

6. Փորձաքննական
եզրակացությունը կորցնում
է ուժը, եթե նախատեսվող
գործունեության
իրականացումը չի սկսվում
փորձաքննական
եզրակացության տրվելուց
հետո՝ մեկ տարվա
ընթացքում:

**Հոդված 26. Հանրության
ծանուցումը եւ
քննարկումների
իրականացումը**

1. Հանրության իրազեկումն
ու մասնակցությունն
ապահովելու նպատակով
գնահատումների եւ
փորձաքննության
գործընթացները ենթակա են
հանրային ծանուցման եւ
քննարկման:

2. Հանրության ծանուցումն
իրականացնում են՝

1) լիազոր մարմինը՝
ձեռնարկողի ներկայացրած
հայտի,
հաշվետվությունների եւ
փորձաքննական
եզրակացության նախագծի
մասին՝ լսումներից

		առնվազն 7 աշխատանքային օր առաջ. 2) ձեռնարկողը՝ հիմնադրության փաստաթղթի եւ նախատեսվող գործունեության ու դրանց ազդեցության գնահատումների գործընթացների իրականացման մասին՝ լսումներից առնվազն 7 աշխատանքային օր առաջ. 3) ազդակիր համայնքի տարածքային կառավարման մարմինները եւ համայնքի ղեկավարը՝ հիմնադրության փաստաթղթի եւ նախատեսվող գործունեության ու դրանց ազդեցության գնահատումների գործընթացների իրականացման մասին՝ լսումներից առնվազն 7 աշխատանքային օր առաջ: 3. Ծանուցման բովանդակությունը պարունակում է ձեռնարկողի մասին տվյալները, հիմնադրության			
--	--	---	--	--	--

		փաստաթղթի կամ նախատեսվող գործունեության համառոտ նկարագրությունը, իրականացման վայրը, դրանց հետ ծանոթանալու եւ քննարկումների իրականացման վայրը, պայմանները, դիտողություններ ու առաջարկություններ ներկայացնելու ժամկետները եւ այլ տեղեկություններ: 4. Ծանուցումը, հիմնադրությին եւ նախագծային փաստաթղթերը տեղադրվում են նաեւ լիազոր մարմնի պաշտոնական կայքում՝ լսումներից առնվազն 7 աշխատանքային օր առաջ: 5. Հանրային քննարկումներն իրականացնում են՝ 1) ձեռնարկողը՝ հիմնադրությին փաստաթղթի, նախատեսվող գործունեության եւ դրանց ազդեցության գնահատման			
--	--	--	--	--	--

			գործընթացների մասին. 2) պետական կառավարման տարածքային մարմինը, ձեռնարկողը՝ հիմնադրության փաստաթղթի եւ դրա ազդեցության ռազմավարական գնահատման հաշվետվության նախագծի մասին. 3) տեղական ինքնակառավարման մարմինը, ձեռնարկողը, նախատեսվող գործունեության եւ դրա ազդեցության գնահատման հաշվետվության մասին: 6. Լիազոր մարմինը քննարկումներում ապահովում է իր ներկայացուցչի մասնակցությունը: 7. Հանրային քննարկումների արդյունքում իրականացնողը կազմում է համապատասխան արձանագրություն՝ կցվում է տեսաձայնագրությունը: 8. Հանրության			
--	--	--	--	--	--	--

հիմնավորված
դիտողությունները եւ
առաջարկությունները
ձեռնարկողը եւ լիազորված
մարմինը պետք է հաշվի
առնեն: Հաշվի չառնելու
դեպքում տրվում են
հիմնավոր
պատճառաբանումներ:

9. Հանրային ծանուցման եւ
քննարկումների
իրականացման կարգը
սահմանում է Հայաստանի
Հանրապետության
կառավարությունը:

Շրջակա միջավայրի
առնչությամբ տեղեկության,
որոշումներ ընդունելուն
հասարակության
մասնակցության և
արդարադատության
մատչելիության մասին
/Օրհուսի Կոնվենցիա/

Հոդված 4

«1. Յուրաքանչյուր կողմ
ապահովում է, որ, սույն
հոդվածի ներքոնշյալ
կետերի համաձայն, ի
պատասխան
բնապահպանական
տեղեկություն
տրամադրելու խնդրանքի,
պետական մարմինները
ազգային օրենսդրության

			շրջանակներում հասարակությանը տրամադրեն այդ տեղեկությունը, ներառյալ հայցի առկայության դեպքում և ստորև բերված բ) կետին համապատասխան, իրական փաստաթղթերի պատճենները, որոնք պարունակում են կամ իրենց մեջ ներառում են այդպիսի տեղեկությունը՝ ա) առանց անհրաժեշտության ձևակերպել իր հետաքրքրությունը. բ) պահանջված ձևով, եթե միայն՝ i) պետական մարմինը հիմքեր չունի տրամադրել այն այլ ձևով. այս դեպքում պետք է նշված լինեն այն պատճառները, որոնք արդարացնում են տեղեկության տրամադրումը տվյալ ձևով, կամ ii) տեղեկությունը հասարակությանը արդեն չի տրամադրվել այլ ձևով: 2. Կետ 1-ում և ավելի վեր հիշատակվող բնապահպանական տեղեկությունը տրամադրվում է առավելագույնս սեղմ			
--	--	--	---	--	--	--

			ժամանակամիջոցում, սակայն ոչ ուշ, քան խնդրանքի ներկայացման օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում, եթե համապատասխան տեղեկության ծավալը և բարդությունը չի արդարացնում այդ ժամանակամիջոցի երկարացումը մինչև երկու ամիս՝ խնդրանքի ներկայացման օրվանից: Խնդրանքը ներկայացնողը տեղեկացվում է այդ ժամանակահատվածի ցանկացած երկարաձգման և այն պատճառների մասին, որոնք արդարացնում են այդպիսի որոշման ընդունումը:			
4.		Որոշումների կայացման գործընթացում մասնակցության իրավունք ԽԱԽՏՎԵԼ Է	<u>ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ</u> <u>ԱՌՆՉՈՒԹՅԱՄԲ</u> <u>ՏԵՂԵԿՈՒԹՅԱՆ</u> <u>ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ</u> <u>ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒՆ</u> <u>ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ</u> <u>ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ</u> <u>ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ</u> <u>ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ</u> <u>Կոնվենցիա /Օրփուս/</u> Հոդված 7. 7. Հասարակայնության			

մասնակցության
ընթացակարգերը նրան
թույլատրում են
ներկայացնել գրավոր ձևով
կամ, անհրաժեշտ
դեպքերում, հայտը
ներկայացնողի
մասնակցությամբ տեղի
ունեցող հասարակական
լսումների կամ հարցի
քննարկման ժամանակ
ցանկացած
դիտողություններ,
տեղեկություն,
վերլուծություններ կամ
կարծիքներ, որոնք նրա
կարծիքով առնչվում են
նախատեսվող
գործունեությանը:

[«Շրջակա միջավայրի վրա
ազդեցության գնահատման
և փորձաքննության մասին»
ՀՀ օրենք](#)

Հոդված 26.

1. Հանրության իրազեկումն
ու մասնակցությունն
ապահովելու նպատակով
գնահատումների և
փորձաքննության
գործընթացները ենթակա են
հանրային ծանուցման և
քննարկման:

2. Հանրության
ծանուցումն իրականացնում
են՝

1) լիազոր մարմինը՝

		ձեռնարկողի ներկայացրած հայտի, հաշվետվությունների և փորձաքննական եզրակացության նախագծի մասին՝ լսումներից առնվազն 7 աշխատանքային օր առաջ. 2) ձեռնարկողը՝ հիմնադրության փաստաթղթի և նախատեսվող գործունեության ու դրանց ազդեցության գնահատումների գործընթացների իրականացման մասին՝ լսումներից առնվազն 7 աշխատանքային օր առաջ. 3) ազդակիր համայնքի տարածքային կառավարման մարմինները և համայնքի ղեկավարը՝ հիմնադրության փաստաթղթի և նախատեսվող գործունեության ու դրանց ազդեցության գնահատումների գործընթացների իրականացման մասին՝ լսումներից առնվազն 7 աշխատանքային օր առաջ: 3. Ծանուցման բովանդակությունը պարունակում է			
--	--	--	--	--	--

			ձեռնարկողի մասին տվյալները, հիմնադրության փաստաթղթի կամ նախատեսվող գործունեության համառոտ նկարագրությունը, իրականացման վայրը, դրանց հետ ծանոթանալու և քննարկումների իրականացման վայրը, պայմանները, դիտողություններ ու առաջարկություններ ներկայացնելու ժամկետները և այլ տեղեկություններ: 4. Ծանուցումը, հիմնադրության և նախագծային փաստաթղթերը տեղադրվում են նաև լիազոր մարմնի պաշտոնական կայքում՝ լսումներից առնվազն 7 աշխատանքային օր առաջ: 5. Հանրային քննարկումներն իրականացնում են՝ 1) ձեռնարկողը՝ հիմնադրության փաստաթղթի, նախատեսվող գործունեության և դրանց ազդեցության գնահատման գործընթացների մասին.			
--	--	--	--	--	--	--

			2) պետական կառավարման տարածքային մարմինը, ձեռնարկողը՝ հիմնադրության փաստաթղթի և դրա ազդեցության ռազմավարական գնահատման հաշվետվության նախագծի մասին. 3) տեղական ինքնակառավարման մարմինը, ձեռնարկողը, նախատեսվող գործունեության և դրա ազդեցության գնահատման հաշվետվության մասին: 6. Լիազոր մարմինը քննարկումներում ապահովում է իր ներկայացուցչի մասնակցությունը: 7. Հանրային քննարկումների արդյունքում իրականացնողը կազմում է համապատասխան արձանագրություն՝ կցվում է տեսաձայնագրությունը: 8. Հանրության հիմնավորված դիտողությունները և առաջարկությունները ձեռնարկողը և լիազորված մարմինը պետք է հաշվի			
--	--	--	--	--	--	--

			առնեն: Հաշվի չառնելու դեպքում տրվում են հիմնավոր պատճառաբանումներ: 9. Հանրային ծանուցման և քննարկումների իրականացման կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը: <u>«Բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենք</u> Հոդված 10. Քաղաքացիներն ունեն՝ 3) պետական մարմինների՝ բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովմանը վերաբերող որոշումների և ծրագրերի մշակմանը, քննարկմանն ու ընդունմանը, սահմանված կարգով, մասնակցելու և դրանց իրականացումը վերահսկելու իրավունք.			
5.		Պաշտպանության իրավունք ԽԱԽՏՎԵԼ Է	<u>ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրք</u> Հոդված 16. Անձն ունի օրենքով չարգելված բոլոր եղանակներով իր քաղաքացիական			

			իրավունքների ինքնապաշտպանության իրավունք: Ինքնապաշտպանության եղանակները պետք է համաչափ լինեն խախտմանը և դուրս չգան խափանման համար անհրաժեշտ գործողությունների սահմաններից:			
6.		Վնասի հատուցման իրավունք ԽԱԽՏՎԵԼ Է	ՀՀ Սահմանադրություն Հոդված 62. 1. Յուրաքանչյուր ոք ունի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում՝ նաև իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցման իրավունք: Վնասի հատուցման պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով:			
7.		Մեփական գործունեության իրականացման իրավունքը ԽԱԽՏՎԵԼ Է	ՀՀ Սահմանադրություն Հոդված 59. 1. Յուրաքանչյուր ոք ունի տնտեսական, ներառյալ ձեռնարկատիրական			

գործունեությամբ զբաղվելու իրավունք: Այս իրավունքի իրականացման պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով:

2. Մրցակցության սահմանափակումը, մենաշնորհի հնարավոր տեսակները և դրանց թույլատրելի չափերը կարող են սահմանվել միայն օրենքով՝ հանրային շահերի պաշտպանության նպատակով:

3. Շուկայում մենաշնորհ կամ գերիշխող դիրքի չարաշահումը, անբարեխիղճ մրցակցությունը և հակամրցակցային համաձայնություններն արգելվում են:

[ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրք](#)

Հոդված 12.

1. Քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց այն գործողությունները, որոնք իրականացվում են բացառապես այլ անձի վնաս պատճառելու մտադրությամբ, ինչպես նաև իրավունքն այլ ձևով չարաշահելը չի թույլատրվում:»

Հոդված

14. «Քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունն իրականացվում է՝

- 1) իրավունքը ճանաչելով.
- 2) մինչև իրավունքի խախտումը եղած դրությունը վերականգնելով.
- 3) իրավունքը խախտող կամ դրա խախտման համար վտանգ ստեղծող գործողությունները կանխելով.
- 4) առոչինչ գործարքի անվավերության հետևանքները կիրառելով.
- 5) վիճահարույց գործարքն անվավեր ճանաչելով և դրա անվավերության հետևանքները կիրառելով.
- 6) պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի ակտն անվավեր ճանաչելով.
- 7) դատարանի կողմից պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմնի՝ օրենքին հակասող ակտը չկիրառելով.
- 8) իրավունքի ինքնապաշտպանությամբ.
- 9) պարտականությունը բնեղենով կատարելուն

			հարկադրելով. 10) վնասներ հատուցելով. 11) տուգանք բռնագանձելով. 12) իրավահարաբերությունը դադարեցնելով կամ փոփոխելով. 13) օրենքով նախատեսված այլ եղանակներով: Հոդված 17. 1. Անձը, ում իրավունքը խախտվել է, կարող է պահանջել իրեն պատճառված վնասների լրիվ հատուցում, եթե վնասների հատուցման ավելի պակաս չափ նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով: Հոդված 18. Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ապօրինի գործողությունների (անգործության)՝ ներառյալ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի՝ օրենքին կամ այլ իրավական ակտին չհամապատասխանող ակտի հրապարակման հետևանքով քաղաքացուն			
--	--	--	---	--	--	--

կամ իրավաբանական անձին պատճառված վնասները հատուցում է Հայաստանի Հանրապետությունը կամ համապատասխան համայնքը:

Հոդված 1058.

1. Քաղաքացու անձին կամ գույքին, ինչպես նաև իրավաբանական անձի գույքին պատճառված վնասը լրիվ ծավալով ենթակա է հատուցման այն պատճառած անձի կողմից:

Հոդված 1059.

1. Ապագայում վնաս պատճառելու վտանգը կարող է հիմք դառնալ վտանգ ստեղծող գործունեությունն արգելելու պահանջով հայցի հատուցման համար:

2. Եթե պատճառված վնասը հետևանք է շենքի, շինության շահագործման կամ այլ արտադրական գործունեության, որը շարունակում է վնաս պատճառել կամ սպառնում է նոր վնասով, դատարանն իրավունք ունի պատասխանողին պարտավորեցնել վնաս հատուցելուց բացի կասեցնել կամ դադարեցնել

		համապատասխան գործունեությունը: 3. Դատարանը կարող է մերժել համապատասխան գործունեությունը կասեցնելու կամ դադարեցնելու մասին հայցը, եթե այն կասեցնելը կամ դադարեցնելը հակասում է պետական շահերին: Նման գործունեությունը կասեցնելը կամ դադարեցնելը մերժելը տուժողներին չի զրկում այդ գործունեությամբ պատճառված վնասի հատուցման իրավունքից: Հոդված 1063. Քաղաքացուն կամ իրավաբանական անձին պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ապօրինի գործողություններով (անգործությամբ)՝ ներառյալ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի՝ օրենքին կամ այլ իրավական ակտին չհամապատասխանող ակտ հրապարակելու հետևանքով, պատճառված			
--	--	--	--	--	--

վնասը հատուցում է
 Հայաստանի
 Հանրապետությունը կամ
 համապատասխան
 համայնքը:
Հոդված 1072.
 1. Իրավաբանական անձինք
 և քաղաքացիները, որոնց
 գործունեությունը կապված
 է շրջապատի համար
 առավել վտանգի աղբյուրի
 հետ (տրանսպորտային
 միջոցների, մեխանիզմների,
 բարձր լարվածության
 էներգիայի, ատոմային
 էներգիայի, պայթուցիկ
 նյութերի, ուժեղ ներգործող
 թույների և այլնի
 օգտագործում,
 շինարարական և դրա հետ
 կապված այլ
 գործունեության
 իրականացում), պարտավոր
 են հատուցել առավել
 վտանգի աղբյուրով
 պատճառված վնասը, եթե
 չեն ապացուցում, որ վնասը
 ծագել է անհաղթահարելի
 ուժի կամ տուժողի
 դիտավորության
 հետևանքով: Առավել
 վտանգի աղբյուրի
 սեփականատիրոջը
 դատարանը կարող է նաև
 լրիվ կամ մասնակիորեն
 ազատել

պատասխանատվությունից՝
սույն օրենսգրքի 1076
հոդվածի 2-րդ և 3-րդ
կետերով նախատեսված
հիմքերով:

Վնաս հատուցելու
պարտականությունը
դրվում է առավել վտանգի
աղբյուրը սեփականության
իրավունքով կամ այլ
օրինական հիմքով
(վարձակալության
իրավունք, լիազորագրով
տրանսպորտային
միջոցները վարելու
իրավունք և այլն)
տիրապետող
իրավաբանական անձի կամ
քաղաքացու վրա:

Հոդված 1078.

1.Քաղաքացուն հաշմություն
կամ նրա առողջությանն այլ
վնաս պատճառելու
դեպքում հատուցման
ենթակա են տուժողի
կորցրած աշխատավարձը
(եկամուտը), որը նա
ստանում էր կամ կարող էր
ստանալ, ինչպես նաև
առողջության քայքայման
հետևանքով ծագած
լրացուցիչ ծախսերը՝
ներառյալ բուժվելու,
լրացուցիչ սննդի,
դեղամիջոցներ ձեռք
բերելու, պրոթեզավորման,

			կողմնակի խնամքի, առողջարանական-կուրորտային բուժման, հատուկ տրանսպորտային միջոցներ ձեռք բերելու, այլ մասնագիտություն ձեռք բերելու համար ծախսերը, եթե պարզվել է, որ տուժողն ունի օգնության ու խնամքի նման տեսակների կարիք և չունի դրանք անվճար ստանալու իրավունք:			
--	--	--	---	--	--	--